

Meno ako výhoda? Experimentálny výskum zameraný na efekt poradia na listine¹

Jakub Jusko² – Peter Spáč³ – Petr Voda
Katedra politologie, Fakulta sociálních studií MU, Brno

Name as a Benefit? Experimental Study on Ballot Order Effect. This paper examines list order of candidates in regional elections in Slovakia. We conducted an experiment with a randomized and rotated ballot ordering. Our results show that earlier positions on the list receive significantly higher portions of votes. This effect is even more substantial for candidates without public office although it works also for public office holders. Given the alphabet ranking used in regional elections in Slovakia, our study shows that candidates with surnames starting with letters from beginning of alphabet are given unfounded advantage over their rivals. In general, our findings problematize the fairness of the analyzed elections. Sociológia 2019, Vol. 51 (No. 4: 339-366)
<https://doi.org/10.31577/sociologia.2019.51.4.16>

Key words: Ballot order effect; candidate; elections; Slovakia; experimental study

Úvod

Slobodné a férové voľby predstavujú základ každej zastupiteľskej demokracie. Na zaistenie spravodlivosti volebného procesu je nevyhnutné, aby mal každý z kandidátov rovnakú šancu uspieť a aby nastavenie systému neposkytovalo žiadnemu z nich nezaslúženú výhodu. V priebehu posledných dekád sa v rámci výskumu tejto oblasti značná pozornosť zamerala na poradie kandidátov na hlasovacích listinách, ako na jeden z aspektov volebných systémov, ktorý má potenciál uvedenú férovosť ovplyvniť v negatívnom slova zmysle (porovnaj Krosnick et al. 2004).

Efekt poradia na listine je koncept, ktorý predpokladá, že spôsob, akým sú kandidáti na hlasovacom lístku umiestnení, ovplyvňuje voličské rozhodovanie do takej miery, že sú neoprávnené odmeňovaní kandidáti na čelných (a v menšej miere prípadne i posledných) pozíciách (Miller – Krosnick 1998). V situácii, kedy je poradie kandidátov určené abecedne, poskytuje daný efekt neodôvodnenú výhodu primárne osobám, ktorých priezviská začínajú na prvé písmená abecedy.

Tento text sa zaoberá regionálnymi voľbami na Slovensku, ktoré využívajú práve abecedné radenie kandidátov. Hlavným cieľom je zistiť, aký má pozícia na listine dopad na objem získaných hlasov a taktiež či sa tento efekt

¹ Tento text bol podporený špecifickým výskumom *Aktuální problémy politologického výzkumu V. – MUNI/A/1117/2018 na Katedre politologie FSS MU.*

² Korešpondencia: Bc. Jakub Jusko, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika. E-mail: 450634@mail.muni.cz

³ Korešpondencia: Doc. Mgr. Peter Spáč, Ph.D., Mgr. Petr Voda, Ph.D., Katedra politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika. E-mail: spac@fss.muni.cz; pvoda@fss.muni.cz

výraznejšie prejaví u kandidátov s verejnou funkciou alebo naopak bez nej. Vplyv poradia na volebné výsledky bol doposiaľ preukázaný vo viacerých štúdiách (porovnaj Ho – Imai 2008; King – Leigh 2009; Pasek et al. 2014; Jun – Min 2017). V rámci nich sa ustálil názor, že k najviac relevantným spôsobom skúmania prítomnosti efektu poradia je experimentálny výskum, pri ktorom kandidáti nemajú statickú pozíciu na lístku, ale ich miesto sa systematicky mení, čím každý dostane rovnakú možnosť ocitnúť sa na začiatku listiny. Keďže podobná experimentálna štúdia o účinkoch poradia kandidátov na Slovensku chýba, táto práca má mimo samotných empirických zistení ambíciu vyplniť medzeru v rámci problematiky a zároveň doplniť poznatky v doterajšom výskume.

Naše výsledky ukazujú, že poradie na listine má dopad na volebné výsledky. Prostredníctvom experimentu bolo preukázané, že najvyšší prísun hlasov zaznamenávajú kandidáti, keď sú umiestnení na čelných pozíciách na listine, zatiaľ čo s klesajúcim poradím sa objem ich obdržaných hlasov znižuje. Taktiež bolo zistené, že efekt poradia je silnejší v prípade kandidátov bez verejnej funkcie, naopak u držiteľov verejných funkcií má poradie na listine na ich volebné vyhliadky menej významný dopad. Nami realizovaný výskum tak ukazuje, že vo voľbách do regionálnych zastupiteľstiev na Slovensku sú volebnými pravidlami zvýhodnení kandidáti na popredných miestach na listine, čo pri zakotvenom abecednom radení predstavujú predovšetkým osoby s priezviskami začínajúcimi na písmená zo začiatku abecedy. Ako riešenie prezentovaného problému navrhujeme zavedenie mechanizmov randomizácie a rotácie, čím by sa odstránila nerovnosť kandidátov v ich prístupe k voličským hlasom a eventuálne i k mandátom.

Práca je rozdelená do niekoľkých častí. Ako prvej sa text venuje existujúcej literatúre o efekte poradia na listine. Ďalej je predstavený súčasný volebný systém do regionálnych samospráv na Slovensku. Nasleduje popis výskumného rámca, kde sú formulované hypotézy, použité metódy a dátové zdroje. Po tejto časti sú prezentované dosiahnuté výsledky, ktoré sú zhrnuté a prediskutované v záverečnej kapitole.

Efekt poradia kandidátov na listine

Občan, ktorý sa chce pravidelne zúčastňovať na viacerých volebných súťažiach, má pred sebou neľahkú úlohu. Ak chce svoje rozhodnutie ospravedlniť racionálnym výberom, pred každými voľbami si musí nájsť dostatok informácií o kandidátoch a podľa svojho uváženia si zvoliť osoby, ktoré mu najviac vyhovujú. V situácii, kedy voľbám nie je venovaná veľká pozornosť médií, kedy sa hlasovacie lístky nedistribujú do domácností a kedy sa volič angažovane „nepripraví“ dopredu, je pravdepodobné, že ucelenú predstavu o všetkých uchádzačoch si vytvorí až v samotnej volebnej miestnosti

(Miller – Krosnick 1998). Listina v ten moment predstavuje dôležitý aspekt, ktorý hrá rolu pri výbere zástupcov. Súčasný výskum poskytuje dôkazy o tom, že občania sa pri hlasovaní spoliehajú na informačné skratky (vek, vzdelanie či stranícku príslušnosť) umiestnené na volebnom lístku (Brockington 2003).

Hárok, ktorý majú voliči pred sebou, však môže pôsobiť na rozhodovanie aj iným spôsobom, a to poradím tam uvedených mien. Z existujúcej literatúry vyplýva, že efekt spôsobený poradím na listine poskytuje výhodu určitej časti kandidátov, čím ovplyvňuje celú volebnú súťaž. Táto skupina kandidátov je spravidla umiestnená na najvyšších pozíciách v rámci takzvaného „efektu prvenstva“ (primacy effect), ktorý bol doterajším výskumom opakovane preukázaný (Miller – Krosnick 1998; Ho – Imai 2008; King – Leigh 2009). Efekt prvenstva funguje na tom princípe, že ak sa jednotlivcovi ponúkne zoznam rôznych položiek, siahne skôr po prvom objekte ako po tých, ktoré sú umiestnené nižšie (Krosnick 1991; Johnson – Miles 2011). Jedným z popredných prístupov vysvetľujúcich tento jav je takzvaná „teória uspokojenia“ (satisficing theory). Jej podstatou je, že väčšina voličov si radšej zvolí prvú prijateľnú alternatívu, než by mali nákladne hľadať svojho optimálneho kandidáta. Občan si pred konečným výberom nastaví akýsi prah prijateľnosti kandidáta. Ten sa zakladá na rôznych požiadavkách, ktoré od svojho kandidáta očakáva. Požiadavky následne konfrontuje s jednotlivými uchádzačmi o mandát, pričom pri vertikálnom zozname postupuje smerom zhora nadol. Pri každom ďalšom mene však pozornosť osoby klesá a záujem o ďalšie hodnotenie postupne opadá. Čím viac kandidátov nakoniec prekročí pomyselný prah, tým je väčšia šanca, že volič označí osoby na vrchu hlasovacieho lístka (porovnaj Brockington 2003; Krosnick – Presser 2010; Meredith – Salant 2013)⁴.

Efekt poradia bol v prípade volebných listín preskúmaný a potvrdený naprieč širokým spektrom uskutočnených volieb, kde sa poradie kandidátov na listinách randomizuje či rotuje (viď nižšie), prípadne sa využívajú obe tieto úpravy súčasne (porovnaj Koppell – Steen 2004; Krosnick et al. 2004; Chen et al. 2014). Miller a Krosnick (1998) analyzovali výsledky 118 rôznych volieb z roku 1992 v americkom štáte Ohio. Výhodu pre prvého kandidáta našli v 48 % prípadov a deklarovali nárast množstva hlasov v priemere o 2,5 percentuálneho bodu v porovnaní s posledným kandidátom na listine. Dvojica Ho a Imai (2008) skúmala jav v prípade kalifornských volieb, kde boli skúmané všetky štátne súťaže od roku 1978 po 2002. Efekt prvenstva bol potvrdený pri demokratických a republikánskych primárkach, kde sa výhoda

⁴ V súlade s predstavenou teóriou môže nastať aj situácia „silného uspokojenia“ (strong satisficing), kedy sa volič rozhodne krúžkovať miesta na listine úplne náhodne. Netuší však, že náhodným výberom neúmyselne smeruje k prvým možnostiam (Krosnick – Presser 2010; Pasek et al. 2014). Rozhodnutie ísť voliť bez snahy vybrať si čo i len trochu prijateľného kandidáta môže súvisieť s osobným presvedčením voliča, že ide o jeho „občiansku povinnosť“ alebo že si jednoducho nedokázal vybrať, a preto sa rozhodol takpovediac hodiť si mincou.

pre prvého kandidáta pohybovala v priemere medzi dvomi až štyrmi percentuálnymi bodmi. Pri inom type súťaže – nestranických voľbách, si prví polepšili v priemere o 3,3 percentuálneho bodu. Efektom poradia vo voľbách do dolnej komory austrálskeho parlamentu sa zaoberali King a Leigh (2009). Kandidáti umiestnení na prvom mieste získavali z dôvodu svojej pozície o jedno percento viac hlasov, u kandidátov malých strán a u nezávislých bol profit o čosi väčší.

Literatúra sa zameriavala tiež na voľby, ktoré nepracovali s meniacimi sa hlasovacími lístkami, ale s lístkami využívajúcimi statické abecedné poradie kandidátov. Táto odnož výskumu tvorí inherentnú súčasť skúmanej problematiky a téma abecedného zoradovania na listine sa stala v niekoľkých štátoch súčasťou súdnych rozhodnutí, ktoré dokonca viedli ku zmene zavedeného volebného systému (Orr 2002; Ho – Imai 2006). Bagues a Esteve-Volart (2011) sa venovali voľbám do španielskeho senátu medzi rokmi 1996 až 2008. Účinok poradia sa potvrdil a prvému kandidátovi sa v priemere zvýšil podiel na hlasoch o dva percentuálne body (v porovnaní so stredom listiny). Podobne tak, Regan (2012) analyzoval abecedné listiny používané v írskych voľbách od roku 1977 do 2011. V rámci výsledkov 457 súťaží bol prvý kandidát zvýhodnený v priemere o 1,27 percentuálneho bodu.

Štúdie pracujúce so statickým poradím kandidátov čelia určitým objektívnym výzvam. Z logiky vecí sa zameriavajú len na voľby, v ktorých existuje jeden variant listiny (na ktorom sú kandidáti zoradení abecedne od písmena A po písmeno Z) a z toho dôvodu sa každý kandidát nachádza len na jednej a dopredu stanovenej pozícii. Kontrola nezávislých premenných je preto v takýchto textoch oveľa náročnejšia ako kontrola premenných vo výskumoch pracujúcich s rotovanými listinami (Jun – Min 2017). Je tiež dôležité poznamenať, že identifikovaná podpora kandidátov na vyšších pozíciách listiny nemusela byť spôsobená len efektom poradia, ale aj iným, zdanlivo iracionálnym, faktorom – „preferenciami abecedného poradia“ (Miller – Krosnick 1998: 296). Na základe tohto javu má volič tendenciu označovať osoby zo začiatku abecedy, pretože ľudia vo všeobecnosti obľubujú priezviská s rovnakými iniciálami ako majú oni sami (porovnaj Byrne 1971). Zároveň je v spoločnosti viac ľudí s iniciálami zo začiatku abecedy, a preto majú občania pri pohľade na začiatok zoznamu väčšiu šancu, že natrafia na svoje obľúbené písmeno (a v dôsledku toho aj na svojho obľúbeného kandidáta) (Zajonc 1968).

Odborná literatúra sa vo všeobecnosti nezaoberá len tým, či a v akom množstve kandidáti na prvých miestach získavajú výhodu, ale chce tiež identifikovať charakteristiky kandidátov, ktorí z popísaného efektu profitujú najviac. Jednou z takýchto charakteristík je napríklad príslušnosť konkrétneho uchádzača, a teda či daný mandát obhajuje (incumbent) alebo neobhajuje (nonincumbent). Práca Jun a Min (2017) skúmala výsledky lokálnych volieb

v Južnej Kórei na posty vedúcich vzdelávania. V 15 provinciách, kde voľby v roku 2014 prebiehali, boli kandidáti na prvom mieste zvýhodnení v priemere o 5,4 percentuálneho bodu. Autori v tom istom výskume rozdelili kandidátov do dvoch skupín (incumbents a nonincumbents) a zistili, že efekt poradia pri kandidátoch, ktorí chceli byť znovuzvolení, bol slabší ako efekt poradia pri kandidátoch, ktorí nedisponovali mandátom. K podobným výsledkom sa dopracoval aj Fukumoto (2018), ktorý skúmal voľby hornej komory japonského zákonodarného zboru. Pri osobách, ktoré obhajovali mandát, nebol zaznamenaný tak výrazný vplyv ako pri osobách, ktoré neobhajovali svoj mandát z predošlých volieb. Teória efektu poradia na listine vychádza z toho, že sa jav preukáže ako silnejší v prípadoch, kedy volič nemá dostatočné množstvo informácií o kandidátoch v jeho volebnom obvode. Známe mená, ktoré v tom čase zastávajú politickú funkciu tak môžu narušiť pôvodnú neznalosť voličov. Pri osobách, ktoré chcú byť znovuzvolené by preto efekt prvenstva mal byť slabší ako pri osobách bez úradu.

Popri samotnej identifikácii efektu poradia na listine je dôležité vnímať i jeho vecný dopad na samotné volebné výsledky. Ako ukazujú jednotliví akademici, vplyv tohto efektu nie je marginálny. Čo sa týka objemu získaných hlasov, výhoda pre osoby umiestnené na vrchu listín bola vo väčšine prípadov potvrdená a pohybovala sa v rozmedzí od jedného do piatich percent. Ešte dôležitejšie je, že zistená neodôvodnená výhoda bola väčšia než rozdiel medzi posledným úspešným a prvým neúspešným kandidátom (porovnaj Miller – Krosnick 1998; Koppell – Steen 2004; Ho – Imai 2008; King – Leigh 2009). Vo svojej podstate tak poradie kandidátov na listine má potenciál ovplyvňovať ako počet obdržaných hlasov kandidátov, tak i identitu držiteľov mandátov. Spolu s inými atribútmi ako veľkosť volebných obvodov či typ volebnej formule je tak poradie kandidátov na hlasovacích listinách nutné brať ako tú súčasť problematiky nastavenia volebných systémov, ktorá môže vplývať na celkový výsledok demokratických volieb (Chytilek et al. 2009).

Empirické zistenia o efekte poradia na listine zvyšujú význam otázky ospravedlniteľnosti kritéria, podľa ktorého by sa mali kandidáti na hlasovacom lístku zoradovať. V súlade so základnými princípmi spravodlivých volieb sa ako akceptovateľné javí, ak o poradí osôb na listine rozhodujú politické strany. Tie tak môžu odmeňovať kandidátov za ich predošlú činnosť a súčasne voličom poskytovať ucelené preferencie o svojej personálnej ponuke, s ktorou vstupujú do volieb. Tento model sa uplatňuje i na Slovensku, a to primárne vo voľbách do Národnej rady. Na druhej strane, zoradovaniu kandidátov podľa abecedy chýba relevantné odôvodnenie a súvisí len so celospoločensky zaužívaným používaním písmen s istým začiatkom (A) a koncom (Z) (Spáč et al. 2016). Ak teda v súlade s efektom prvenstva nezaslúženú výhodu získavajú kandidáti na začiatku listiny, namiesto abecedného radenia (kde výhodu

získavajú osoby s menami zo začiatku abecedy) by mohlo byť poradie kandidátov dané napríklad ich fyzickými vlastnosťami, akými sú výška, váha alebo dĺžka chodidla. Podobne ako abeceda by tieto kritériá s kvalitou kandidátov súviseli v rovnakej miere, teda nijak

Je pravdepodobné, že zakotvenie abecedného radenia kandidátov nebolo pri prijímaní volebných systémov v jednotlivých štátoch motivované snahou zaistiť určitej skupine ľudí konkrétnu výhodu, ale bolo dané praktickými náležitosťami spojenými s využívaním abecedy i v iných oblastiach spoločenského života. V súčasnosti však už existujúci výskum poskytuje dostatok dôkazov, že abecedné radenie nie je v konečnom dôsledku férové, čo otvára otázku, ako celý problém s výhodou pre prvého kandidáta vyriešiť. Logické a systematické riešenie ponúka technická úprava pravidiel vytvárania hlasovacích lístkov. V praxi ide o presadenie mechanizmov randomizácie a rotácie, ktoré je možné sledovať v niektorých štátoch USA, ale aj u iných krajín (porovnaj Ho – Imai 2008; Jun – Min 2017). Pri randomizácii sa napríklad v štáte Kalifornia ešte pred samotnými voľbami náhodne vyžrebuje sled písmen, podľa ktorého sa vytvorí akási nová abeceda. Kandidáti za daný volebný obvod sú následne podľa tejto abecedy zoradení. Randomizáciou by sa malo zabrániť, aby ľudia zo začiatku abecedy obdržali nezaslúženú výhodu. Ak by sme sa ale zastavili pri tomto kroku, výhoda by pravdepodobne bola prisúdená inému písmenu ako A (respektíve inému písmenu zo začiatku abecedy), čím by z benefitu profitovala iná skupina kandidátov. Samotná randomizácia tak celú situáciu nedokáže riešiť, a preto býva v praxi pristupované i k rotácii mien. Pri rotácii sa poradie kandidátov na listine obmieňa v závislosti na volebných okrskoch. Ich podobná veľkosť zabezpečí, že všetci uchádzači o mandát budú na prvom (a každom ďalšom) mieste približne rovnaký počet krát (Miller 2010). Samotnou rotáciou poradia na listine sa efekt prvenstva neznižuje a predpokladá sa, že javom sa nechá ovplyvniť podobné množstvo ľudí ako pri nerotovanej listine. Cieľom tohto aktu je ale zabezpečiť, aby podiel z nezaslúženého benefitu mohli mať v porovnateľnej miere všetci kandidáti na lístku a nie len ich malá časť.

Voľby do zastupiteľstiev samosprávnych krajov na Slovensku

Plnohodnotným vytvorením a realizáciou vyšších územných celkov (VÚC, inak aj samosprávnych krajov) bol v roku 2001 splnený záväzok definovaný v už pôvodnom znení Ústavy pred vznikom Slovenskej republiky. Orgánmi vyšších územných celkov sa stali zastupiteľstvo a predseda VÚC a územie Slovenska bolo rozdelené na osem samosprávnych krajov, ktoré kopírovali hranice správnych krajov (Ústava č. 460/1992 Zb.; Zákon č. 302/2001 Z. z.). Pri tvorbe krajskej samosprávy bola podstatnou súčasťou verejnej debaty otázka hraníc a počtu územných celkov. Na rozdiel od toho, hlbšia diskusia

o parametroch volebného systému, ktorý v mnohých aspektoch odzrkadľoval už využívané postupy z volieb do orgánov samosprávy obcí, prevažne absentovala (porovnaj Zákon č. 346/1990 Zb.; Domin 2017).

Pre účely tohto textu sú kľúčové najmä pravidlá týkajúce sa volieb do zastupiteľstiev VÚC. Zastupiteľstvo každého samosprávneho kraja sa skladá z určitého počtu poslancov, ktorí sú zvolení v rámci svojich volebných obvodov. V obvode sa v závislosti od jeho veľkosti rozdeľuje jeden a viac poslaneckých mandátov, pričom na jeden mandát má z právneho hľadiska pripadať 12 až 15 tisíc obyvateľov. O počte a podobe obvodov a tiež o množstve poslancov v nich volených rozhoduje konkrétne zastupiteľstvo každého vyššieho územného celku.

Čo sa týka kandidátov na poslancov, o mandát sa môžu uchádzať nezávislí kandidáti i členovia registrovaných politických strán. Platí, že každá strana môže v jednom volebnom obvode nominovať najvyšš počet osôb, koľko sa v ňom volí poslancov. Vo veľkých obvodoch s vyšším počtom mandátov sa preto vytvárajú podmienky, v ktorých sú voliči konfrontovaní s dlhými hlasovacími lístkami.

Na samotnom lístku sa okrem poradového čísla či mena a priezviska uvádza aj informácia o titule, veku, zamestnaní, trvalom bydlisku a straníckej príslušnosti. Kandidáti musia byť na lístku uvedení na jednej strane a v abecednom poradí bez možnosti randomizácie či rotácie. Volič disponuje vo volebnej miestnosti toľkými hlasmi, koľko mandátov sa v danom obvode rozdeľuje, pričom ale nemusí vyčerpať všetky svoje možnosti a pre správnosť hlasu stačí, ak zakrúžkuje aspoň jedného kandidáta. Na hlasovacom lístku je možné označiť toho istého kandidáta maximálne raz, kumulácia hlasov teda nie je dovolená. Za poslancov sú zvolení tí kandidáti, ktorí obdržali najväčší počet hlasov.

Pri klasifikácii vyššie popísaných pravidiel do volieb zastupiteľstva VÚC musíme odlišovať, koľko poslancov sa vo volebnom obvode volí a koľkými hlasmi volič disponuje. Ak sa v obvode rozdeľuje jeden mandát a volič má jeden hlas, ide de facto o systém prvého v cieľi, ktorý zaraďujeme medzi väčšinové systémy. Z hľadiska definovania volebného systému narážame na problém vtedy, ak sa v obvode rozdeľuje viac mandátov a volič disponuje viacnásobným hlasom. Vtedy možno označiť daný systém ako neobmedzené hlasovanie, no v odbornej literatúre sa užíva tiež pojem blokové či viacnásobné hlasovanie. S tým súvisí aj nejednoznačnosť pri zaradení do kategórie volebných systémov, kde sa autori prikláňajú buď na stranu semiproporčných alebo na stranu väčšinových systémov (porovnaj Caramani 2000; Reynolds et al. 2005; Chytilík et al. 2009).

Pôsobením opísaného volebného systému je možné sledovať isté tendencie. Prevodom hlasov na mandáty sú zvýhodňované najsilnejšie politické strany

(respektíve koalície), čo sa odráža aj v celkovej disproporcionalite systému. Tá sa prejavuje najmä v obvodoch na južnom Slovensku, kde výrazne prevažujú maďarskí voliči (zvyčajne hlasujúci pre strany maďarskej menšiny) (Strmiska et al. 2009). Pre slovenské regionálne voľby sa stáva príznačným tiež čoraz väčší úspech nezávislých kandidátov (Spáč et al. 2016). V posledných voľbách z roku 2017 získali nezávislí viac ako tretinu všetkých prerozdeľovaných mandátov, čím sa stali faktickým víťazom volieb. A konečne, pre regionálne voľby na Slovensku je tiež charakteristický nízky záujem voličov. Účasť ako taká v jednotlivých voľbách oscilovala medzi pätinou a štvrtinou zúčastnených. Určitou výnimkou boli doteraz posledné voľby v roku 2017, ktorých sa zúčastnilo takmer 30 percent oprávnených voličov (Štatistický úrad SR). Dá sa tak konštatovať, že slovenské regionálne voľby sa radia k druhoradým voľbám (porovnaj Strmiska et al. 2009).

Výskumný rámec

Cieľom tohto výskumu je posúdiť efekt poradia kandidátov a jeho dopady. Konkrétne je sledované, či pozícia na listine poskytuje určitej skupine nominovaných výhodu v zmysle objemu získaných hlasov a tiež či sa daný efekt prejavuje odlišne pri držiteľoch úradov a ostatných kandidátoch. Predošlé zistenia, predstavené v teoretickej časti tohto textu, ukazujú, že poradie kandidátov má vplyv na volebné výsledky a určitej časti nominantov uľahčuje prístup k hlasom voličov. Ide konkrétne o uchádzačov zo začiatku zoznamu, čo by pri abecednom zoradovaní malo zvýhodniť osoby s priezviskami začínajúcimi na prvé písmená abecedy. Z existujúcej literatúry tiež vyplýva, že uvedený efekt by mal byť silnejší v prípade kandidátov, ktorí nedisponujú žiadnou verejnou funkciou (pre popis tejto kategórie viď nižšie). Na základe toho formulujeme dve hypotézy:

H1: *Umiestnenie na vyšších pozíciách listiny poskytuje kandidátom do zastupiteľstva VÚC väčšiu výhodu ako umiestnenie na nižších pozíciách listiny.*

H2: *Efekt poradia na listine sa výraznejšie prejaví u kandidátov bez verejnej funkcie ako u kandidátov s verejnou funkciou.*

Za účelom testovania uvedených hypotéz bol realizovaný experiment, ktorý sa uskutočnil 4.11.2017 počas volieb do orgánov samosprávnych krajov, a to konkrétne vo volebnom obvode Košice I. Samotný experiment bol zostavený tak, aby kompenzoval skutočnosť, že regionálne voľby na Slovensku využívajú statické poradie kandidátov. V rámci experimentu bolo poradie kandidátov systematicky obmieňané (podrobnejšie viď nižšie), čím sa dosiahlo, že každý kandidát sa na všetkých pozíciách vyskytoval približne rovnaký počet krát. Tým bola dosiahnutá optimálna situácia pre analýzu efektu poradia na listine (porovnaj Webber et al. 2014).

Na prvom mieste je vhodné objasniť podobu zvoleného experimentu. Pre tento účel si predstavme modelové voľby, kde v rámci volebného obvodu o jeden mandát súperia dvaja konkurenti označení ako kandidát A a kandidát B. Pravidlá volieb stanovujú statické poradie, a teda na všetkých hlasovacích lístkoch je kandidát A uvedený na prvej a kandidát B na druhej pozícii. Samotné voľby skončia víťazstvom kandidáta A, ktorý obdržal 60 % hlasov, zatiaľ čo jeho súper získal 40 % hlasov.

V druhom kroku predpokladajme, že sa vyššie popísané voľby konajú v rámci systému, ktorý povinne predpisuje rotáciu poradia kandidátov. To znamená, že na polovici hlasovacích lístkov je kandidát A na prvej pozícii a kandidát B na druhom mieste, kým na druhej polovici lístkov je poradie opačné (teda na prvom mieste je kandidát B a kandidát A je umiestnený ako druhý). Pri striedavom vydávaní oboch verzií lístkov by tak polovica hlasujúcich vyznačovala svoj hlas na lístkoch s poradím kandidátov A-B a druhá polovica na lístkoch s poradím kandidátov B-A. Týmto spôsobom by súčasne došlo k náhodnému rozdeleniu voličov do dvoch podobne veľkých skupín s identickými charakteristikami vrátane politických postojov. Inak povedané, u oboch skupín voličov by sa dal predpokladať rovnaký výsledok hlasovania, teda 60 % hlasov pre kandidáta A a 40 % hlasov pre kandidáta B.

Za predpokladu, že efekt poradia na listine absentuje, a teda nemá žiadny vplyv na voličské správanie, mali by výsledky volieb dopadnúť nasledovne. V skupine s hlasovacími lístkami s poradím A-B by kandidát A umiestnený na prvej pozícii získal 60 % hlasov a kandidát B na druhom mieste 40 % hlasov. V skupine, kde voliči obdržali lístky s poradím B-A by boli zisky kandidátov rovnaké, i to i napriek ich opačnému poradiu. V súhrne by kandidát A zvíťazil so 60 % hlasov oproti svojmu súperovi so 40 % hlasov. Pre účely nášho experimentu je však kľúčové, aký podiel hlasov bol udelený jednotlivým pozíciám na listine (bez ohľadu na to, ktorý kandidát na nich bol). V skupine A-B pripadlo na prvú pozíciu (ktorú tu zastával kandidát A) 60 % hlasov a na druhú pozíciu 40 % hlasov. V skupine B-A to bolo naopak. Keďže obe skupiny voličov sú rovnako veľké, znamená to, že súčet hlasov pridelený jednotlivým pozíciám na listine (bez ohľadu na to, ktorý kandidát na nich bol) by bol rovnaký, teda na každú pozíciu by pripadlo 50 % hlasov (tab. č. 1).

Tabuľka č. 1: **Modelové výsledky volieb pri neexistencii efektu poradia na listine**

	Voliči s lístkami A-B	Voliči s lístkami B-A	Všetci voliči
Prvá pozícia na listine	60	40	50
Druhá pozícia na listine	40	60	50

Poznámka: číselné hodnoty sú uvádzané v percentách.

Na druhej strane, ak by efekt poradia na listine bol prítomný, namerané výsledky by boli odlišné. Pre jednoduchosť predpokladajme, že umiestnenie na prvej pozícii zvyšuje zisk kandidáta o štyri percentuálne body. Čo by to znamenalo v praxi? V skupine voličov s lístkami s poradím A-B by kandidát A získal 64 % hlasov, keďže jeho pôvodná podpora stúpila následkom efektu poradia na listine. Na kandidáta B by tu tak pripadlo 36 % hlasov. V druhej skupine hlasujúcich by výhodu z dobrého umiestnenia čerpal kandidát B a jeho zisk by bol 44 % hlasov, zatiaľ čo kandidát A na druhej pozícii by obdržal 56 % hlasov. Z jednoduchých prepočtov vyplýva, že súhrnne zisky pre oboch kandidátov zostali zachované, a teda kandidát A by spolu získal 60 % hlasov, kým kandidát B 40 %⁵. Rozdiel by však nastal pri podieloch hlasov pripadajúcich na jednotlivé pozície na listine. Pod vplyvom efektu poradia by súhrn hlasov pre osoby na prvej pozícii bol 54 % (vypočítané ako priemer za hodnoty 64 a 44), kým podiel hlasov pripadajúci na druhú pozíciu na listine by bol iba 46 % (tab. č. 2).

Tabuľka č. 2: **Modelové výsledky volieb pri prítomnosti efektu poradia na listine**

	Voliči s lístkami A-B	Voliči s lístkami B-A	Všetci voliči
Prvá pozícia na listine	64	44	54
Druhá pozícia na listine	36	56	46

Poznámka: číselné hodnoty sú uvádzané v percentách. Modelové hodnoty vychádzajú z predpokladu, že prvá pozícia na listine zvyšuje zisk hlasov tam umiestnených kandidátov o štyri percentuálne body.

Predstavený modelový príklad demonštruje, že sledovaním objemu hlasov pripadajúcich na jednotlivé pozície je možné identifikovať prípadný efekt poradia na listine. Pri absencii daného efektu by pri využití rotácie mal na každú pozíciu pripadať rovnako veľký objem hlasov. Presnejšie ide o $100/N$ % hlasov, kde N predstavuje počet miest na listine. V nami predstavenom príklade s dvomi kandidátmi to tak bolo 50 %, pri troch kandidátoch by to bola tretina hlasov, pri piatich jedna pätina atď. Naopak pri prítomnosti tohto efektu možno očakávať, že najvyššie pozície budú príjemcami vyšších porcií hlasov.

Na základe tejto logiky bol zostavený i náš experiment. Ten bol realizovaný v súvislosti s konaním volieb do zastupiteľstiev VÚC v roku 2017, a konkrétne sa uskutočnil v obvode Košice I. Uvedený obvod bol zvolený z dôvodu dostatočne veľkej listiny pre zachytenie prípadného efektu poradia. Svoju rolu

⁵ Táto skutočnosť názorne dokladá, ako pri voľbách s povinnou rotáciou kandidátov nevedie efekt poradia na listine k zvýhodneniu konkrétnych osôb. I keď i tu daný efekt poskytuje výhodu kandidátom na vyšších pozíciách, tým, že ju všetci čerpajú v rovnakej miere, nedochádza k súhrnnej výhode pre žiadneho z nich. Na rozdiel od toho, v prípade volieb, ktoré využívajú statické poradie, kam spadajú i slovenské voľby do orgánov VÚC, toto neplatí a prípadná výhoda pre určité pozície na listine znamená zvýhodnenie iba pre časť kandidátov (a penalizáciu pre ich rivalov).

tu tiež zohrávali praktické dôvody, keďže ide o obvod s pomerne malou rozlohou, kde sa viac volebných miestností nachádza v spoločných priestoroch, čo umožnilo osloviť viac ľudí a získať tak dostatočný počet respondentov pre každý variant listiny.

V obvode Košice I v regionálnych voľbách v roku 2017 do zastupiteľstva VÚC kandidovalo celkom 52 osôb, čím bola definovaná i dĺžka hlasovacej listiny. Samotná listina bola získaná z oficiálnej webovej stránky kraja (Košický samosprávny kraj). Za účelom experimentálneho testovania bola táto abecedne zoradená listina randomizovaná, čím vznikla listina s iným poradím kandidátov (príloha 1). Následne bolo toto poradie rotované, a to tak, že kandidát na prvej pozícii bol presunutý na posledné miesto a všetci ostatní nominanti sa posunuli o pozíciu vyššie (príloha 2). Tento proces rotácie sa systematicky opakoval a vo výsledku tak bolo vytvorených celkom 52 verzií listín, pričom každý kandidát sa na všetkých pozíciách vyskytoval rovnako veľa krát. Aby naša listina nepripomínala oficiálny hlasovací lístok, zmenil sa (mimo samotnej randomizácie a rotácie poradia kandidátov) druh písma, jeho veľkosť a rovnako aj veľkosť použitého papiera. O vykonaní experimentu bola vopred upovedomená krajská i obvodná volebná komisia. Samotný zber dát sa uskutočnil v rannom i poobednom režime na viacerých miestach vo volebnom obvode Košice I.

O vyplnenie listín boli požiadaní voliči, a to ešte pred ich vstupom do volebných miestností, aby ich rozhodnutie nemalo dopad na ich odpovede v experimente. Všetci oslovení voliči boli informovaní, že ich odpovede sú anonymné a výsledky spracované súhrnne a výhradne za účelom akademického výskumu. Konkrétne boli voliči požiadaní, aby na predloženom zozname kandidátov vyznačili najviac päť preferovaných osôb. Táto hodnota zodpovedala počtu volených mandátov v obvode Košice I, a teda i počtu hlasov, ktorými voliči v reálnych voľbách disponovali. Jednotlivé verzie listín boli oslovovaným voličom distribuované striedavým systémom, čím bolo zaistené, že každá verzia bude využitá v porovnateľnej miere. Celkovo bolo získaných 509 hárkov s odpoveďami, pričom šesť bolo z analýzy vylúčených pre neplatnosť, a to predovšetkým z dôvodu označenia viac ako piatich kandidátov. Pre každú verziu listiny tak bolo vyplnených deväť až desať hárkov⁶.

⁶ Experiment môže narážať na istú terminologickú nejasnosť. Ho a Imai (2006; 2008) či Paseka et al. (2014) pracovali so súťažami, kde je randomizácia a rotácia hlasovacích lístkov prirodzenou súčasťou volieb, čím títo autori operovali v podmienkach prirodzeného experimentu. Pri analýze v tomto texte sa ale nepracuje s reálnymi hlasovacími lístkami, pretože tie v slovenskom prostredí zoradujú kandidátov podľa abecedy a toto poradie sa zachováva v statickej podobe. Preto bolo nastavenie volieb z vyššie spomínaných príkladov napodobené, čím bola realizovaná samotná experimentálna manipulácia. Zaradenie výskumu sa tak pravdepodobne najviac blíži laboratórnemu experimentu s tým, že experiment nebol vykonávaný v laboratóriu ale na miestach, kde sa v deň volieb zhromažďovala cieľová skupina voličov, teda priamo v teréne.

Nasleduje predstavenie jednotlivých premenných. S ohľadom na podobu experimentu je závisle premenná definovaná ako podiel hlasov udelený jednotlivým pozíciám na listine (bez ohľadu na identitu kandidátov). Pre určenie jej hodnôt bol v prvom kroku zistený celkový počet hlasov odovzdaných všetkými účastníkmi výskumu a následne bolo určené, aký percentuálny podiel z týchto hlasov pripadol na jednotlivé pozície od jedna po 52. Pre jednoduchšiu predstavu, celkový počet vyplnených hlasov v našom výskume bol 2129. Z toho na kandidátov uvedených na prvej pozícii pripadlo 45 hlasov. Hodnota závisle premennej pre prvú pozíciu je tak počítaná ako percentuálny podiel čísla 45 z hodnoty 2129, teda 2,11 %.

Pre účely analýzy sú využité dve nezávisle premenné. Prvou je pozícia na listine [Poradie], ktorá z logiky veci môže nadobúdať hodnoty od jedna po 52. Je pritom vhodné zdôrazniť, že pozícia v tomto ponímaní nie je prepojená s konkrétnymi osobami kandidátov, keďže tí v rámci experimentu na jednotlivých miestach rotovali. Ide tak výhradne o priestorové umiestnenie na listine. Druhá z formulovaných hypotéz predpokladá silnejší efekt poradia na listine pre kandidátov, ktorí nedisponujú verejnou funkciou. Existujúca literatúra (porovnaj Ohmura et al. 2018) ukazuje, že dôležitá je predošlá kariéra kandidujúcich osôb. Z tohto dôvodu tak kategóriu osôb s verejnou funkciou vymedzujeme širšie než iba zahrnutím obhajcov mandátu na regionálnej úrovni. Vo výsledku tak bola vytvorená binárna premenná [Verejná funkcia] s hodnotou jedna pre osoby, ktoré v čase volieb zastávali úrad poslanca krajského či miestneho zastupiteľstva, poslanca NR SR alebo úrad starostu miestnej časti náležajúcej do daného volebného obvodu. Tieto kritériá naplnilo celkom 18 kandidátov. Ostatní 34 kandidáti mali v tejto premennej priradenú hodnotu nula.

Pre analýzu výsledkov budú predstavené základné deskriptívne zistenia a následne bude realizovaná regresná analýza. S ohľadom na podobu a distribúciu závisle premennej bude využitá lineárna regresia založená na metóde najmenších štvorcov. Ako prvé budú výsledky prezentované pre samotný efekt poradia na listine, čím bude testovaná hypotéza č. 1. Potom bude pristúpené k testovaniu hypotézy č. 2, čo znamená, že do modelov bude popri pozícii na listine zahrnutá aj premenná vyjadrujúca to, či kandidáti sú alebo nie sú držiteľmi verejnej funkcie. Pre posúdenie, či sa efekt poradia na listine odlišuje pre každú skupinu kandidátov, bude využitá interakcia oboch nezávisle premenných.

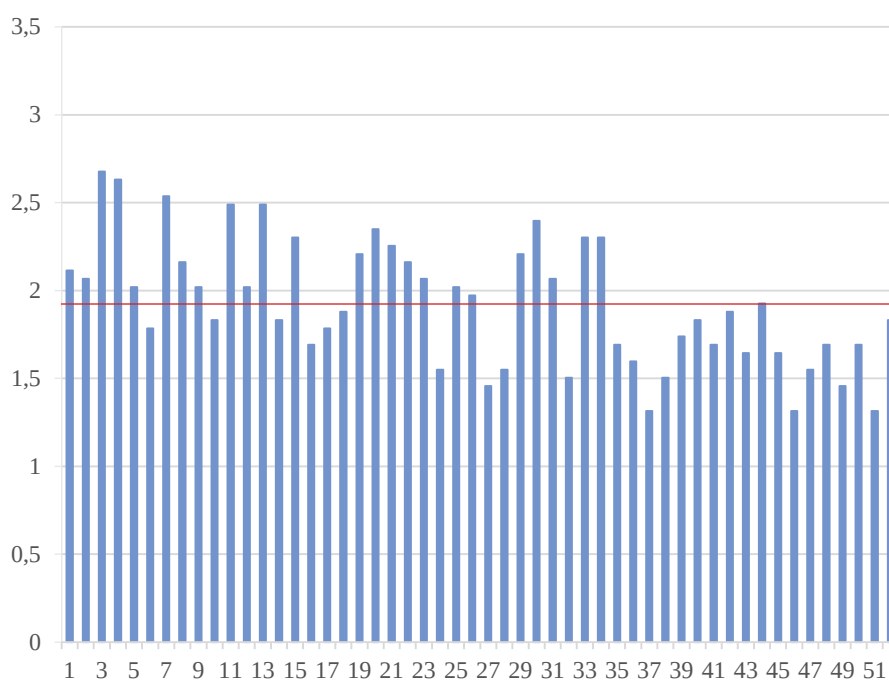
Výsledky

Efekt poradia na listine

Zistenia prezentované v nasledujúcej časti sú založené na výsledkoch z celkom 503 listín, ktoré boli v rámci experimentu zozbierané a platne vyplnené. Na

týchto listinách udelili účastníci výskumu (disponujúci maximálne piatimi hlasmi) celkom 2129 hlasov, teda v priemere 4,2 hlasu na každú vyplnenú listinu. Ako vhodné sa javí poznamenať, že piati kandidáti, ktorí v reálnych voľbách v obvode Košice I získali najviac hlasov a stali sa poslancami regionálneho zastupiteľstva, získali najviac hlasov i v rámci nami uskutočneného experimentu, čo posilňuje relevanciu našich dát.

Graf č. 1: Podiel udelených hlasov pre jednotlivé poradia na listine (v %)

Poznámka: horizontálna čiara zobrazuje priemerný podiel hlasov na jednu pozíciu (identicky platí aj pre grafy č. 2 a č. 3).

Ako prvému bude pozornosť venovaná samotnému vplyvu poradia na listine. Základné namerané hodnoty ukazuje graf č. 1, a to konkrétne percentuálne podiely udelených hlasov pre každú pozíciu na listine. V prípade absencie efektu poradia by sa dalo očakávať, že na jednotlivé umiestnenia bude pripadať porovnateľný podiel hlasov, a to okolo úrovne 1,92 %, čo je $1/52$ všetkých hlasov (vysvetlenie viď v predošlej kapitole). Znárodné hodnoty sa však od tejto situácie značne odlišujú. Ako vyplýva z grafu č. 1, vyššie podiely hlasov sa koncentrujú skôr na začiatku listiny, naopak s postupujúcim poradím

tieto objemy klesajú (i keď nie striktne lineárne). Znamená to, že účastníci výskumu označovali kandidátov častejšie vtedy, keď sa títo na listinách nachádzali na vyšších miestach. Tento trend možno názorne doložiť pri zameraní sa na širšie úseky listiny. Čo sa týka vyššie uvedenej hranice 1,92 %, ktorá je súčasne i priemerom za všetky hodnoty, pozície v hornej polovici listiny (umiestnenia jedna až 26) ju prekonal v 19 prípadoch. Na rozdiel od toho, u pozícií v spodnej polovici listiny (miesta 27 až 52) tento jav nastal iba šesťkrát. Podobne tak možno poukázať na to, že z prvých 15 pozícií na listine až na 12 z nich pripadli aspoň dve percentá zo všetkých udelených hlasov, na rozdiel od čoho pri posledných 15 pozíciách nebola táto hranica dosiahnutá ani raz. Pre lepšiu prehľadnosť bolo tiež zvolené zoskupovanie pozícií v skupinách po päť (príloha 3), ktoré popísaný stav potvrdilo. I z tohto znázornenia zreteľne vyplýva vyššia koncentrácia hlasov udeľovaná umiestneniam nachádzajúcim sa bližšie k čelu listiny.

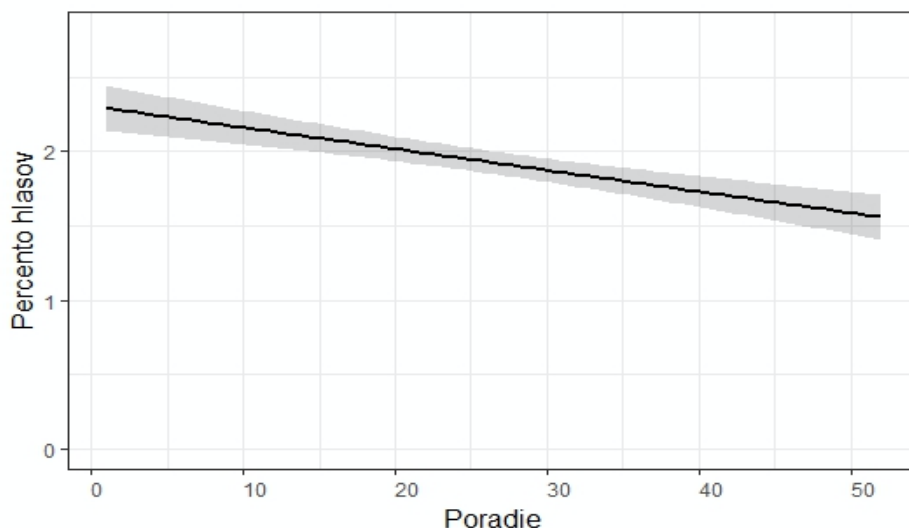
Po predstavení základných deskriptívnych hodnôt pristupujeme k regresnej analýze. Z výsledkov (tab. č. 3) vyplýva, že prostredníctvom nášho modelu dokážeme vysvetliť viac ako 36 % variability závisle premennej. Analýza ukázala, že efekt poradia na listine je signifikantný ($p < 0,001$). Čo sa týka veľkosti efektu, model ukazuje, že nárast poradia o jednotku (teda posun o jedno miesto smerom nadol po listine) znamená pokles podielu hlasov pripadajúcich na príslušnú pozíciu o 0,014 percentuálneho bodu. Tento pokles sa síce môže javiť ako vecne málo významný, avšak je nutné brať do úvahy rozsah celej listiny. V našom prípade sme testovali listinu s celkovým počtom 52 miest. Na základe regresnej analýzy by tak na prvú pozíciu malo pripadnúť takmer 2,3 % hlasov, zatiaľ čo na posledné miesto je to menej ako 1,6 %. Odhadovaný podiel hlasov pre poslednú pozíciu je tak oproti prvému miestu na listine o približne tretinu menší, čo vo volebnej realite môže predstavovať značný rozdiel. Odhadované podiely hlasov pre všetky pozície na listine ukazuje obrázok č. 1.

Tabuľka č. 3: Regresná analýza vplyvu poradia na zisky hlasov

	B	SE
Poradie	-,014***	,003
Konštanta	2,304***	,080
Adjusted R²	0,364	
N	52	

. p < ,1 *p < ,05 **p < ,01 ***p < ,001.

Obrázok č. 1: Odhadované podiely hlasov pre jednotlivé pozície na listine

Poznámka: konfidenčné intervaly boli v grafoch počítané pre hladinu spoľahlivosti 95 %.

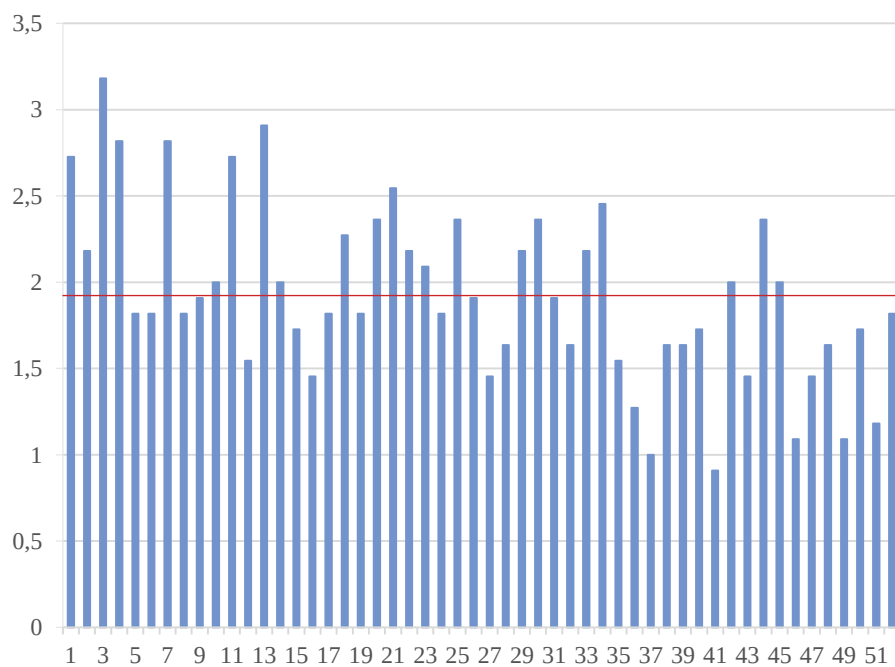
Na základe výsledkov regresnej analýzy je možné zamietnuť nulovú hypotézu k hypotéze 1 o absencii efektu poradia na listine. Namerané výstupy tak podporujú hypotézu 1 a preukazujú, že konkrétne umiestnenie kandidátov na listine môže mať reálny dopad na ich volebné vyhliadky. Presnejšie povedané, ukazuje sa, že vyššie pozície na listine sú pre nominantov výhodnejšie, keďže oproti svojim rivalom s horším poradím môžu očakávať, že ich umiestnenie im zabezpečí vyšší prísun hlasov od voličov. S ohľadom na abecedné radenie kandidátov vo voľbách do orgánov VÚC na Slovensku to teda znamená, že tento neodôvodnený benefit sa primárne týka kandidátov s priezviskami začínajúcimi na niektoré z prvých písmen abecedy, keďže práve oni majú najlepšie vyhliadky na vysoké umiestnenie na listinách. V ďalšej časti výsledkovej kapitoly bude táto pozornosť špecifikovaná na dve kategórie kandidátov, a to osoby s verejnou funkciou a nominantov bez tohto statusu.

Verejná funkcia kandidáta ako faktor?

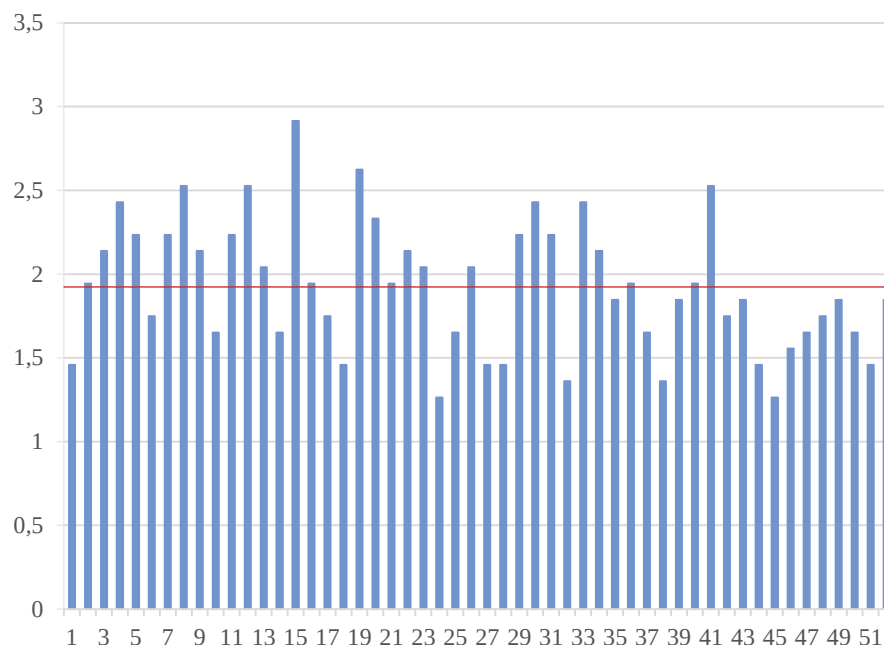
Z dosiahnutých výsledkov vyplýva, že poradie na listine má dopad na volebné výsledky kandidátov. Dopadá však tento efekt v rovnakej miere na všetkých nominantov bez ohľadu na ich status? Teoretické predpoklady naznačujú, že u menej známych kandidátov by ich pozícia na listine mala zohrávať silnejšiu rolu, a efekt poradia by sa tak mal prejavovať vo výraznejšej miere. Naopak, u držiteľov verejných úradov, u ktorých sa dá predpokladať určitá známosť v spoločnosti, by ich poradie na listine nemalo byť až natoľko významné.

Ako prvé uvádzame základné deskriptívne hodnoty za obe kategórie kandidátov (grafy č. 2 a č. 3). O oboch skupinách platí, že účastníci experimentu udeľovali nominantom viac hlasov vtedy, keď sa nachádzali na vyšších pozíciách na listine. To sa dá názorne vidieť na prekonávaní priemernej hodnoty pripadajúcej na jednu pozíciu (1,92 %). Ako v kategórii osôb bez verejnej funkcie, tak i u držiteľov verejnej funkcie sa dá zaznamenať, že podstatne častejšie bola priemerná hodnota dosahovaná v hornej polovici listín. Na druhej strane, medzi zobrazeniami oboch skupín kandidátov je určitý rozdiel. Pri nominantoch bez funkcie je s postupujúcim poradím zreteľný pokles podielov hlasov pripadajúcich na jednotlivé pozície. Na rozdiel od toho, u kandidátov s verejnou funkciou je distribúcia hodnôt podstatne vyrovnanejšia a uvedený klesajúci trend nie je natoľko zjavný. Uvedený rozdiel je ešte názornejšie viditeľný pri využití zoskupenia jednotlivých pozícií na listine do skupín po piatich (Prílohy 4 a 5).

Graf č. 2: Podiel hlasov kandidátov bez verejnej funkcie pre jednotlivé poradia (v %)

Graf č. 3: Podiel hlasov kandidátov s verejnou funkciou pre jednotlivé poradia (v %)

Pre účely regresnej analýzy boli do modelu vložené obe nezávislé premenné pokrývajúce poradie na listine i skutočnosť, či kandidáti v čase volieb disponovali niektorou z určených verejných funkcií a ich vzájomná interakcia. Samotný model je uvedený v tabuľke č. 4 a grafické znázornenie odhadovaných podielov hlasov pre jednotlivé pozície pre každú skupinu kandidátov obsahuje obrázok č. 2.

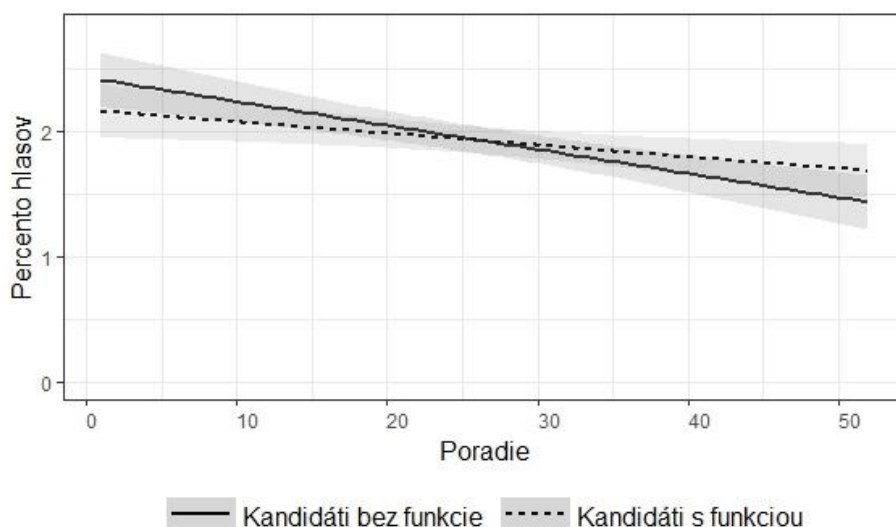
Tabuľka č. 4: Regresná analýza vplyvu poradia na zisky hlasov (2)

	B	SE
Poradie	-,019***	,004
Verejná funkcia	-,259	,158
Poradie * Verejná funkcia	,010.	,005
Konštanta	2,429***	,112
Adjusted R²	0,228	
N	104	

. p < ,1 *p < ,05 **p < ,01 ***p < ,001.

Z analýzy vyplýva, že u oboch skupín sa príjem hlasov pre jednotlivé pozície na listine s klesajúcim poradím znižuje. Znamená to, že pre kandidátov s verejnou funkciou i pre nominantov bez tohto statusu je výhodnejšie byť na listine bližšie k čelu listiny, keďže to zaisťuje silnejší prísun hlasov ako pozície s vyššími poradovými číslami. Interakcia oboch nezávisle premenných je významná takmer na hladine 95 % ($p = .062$), čo ukazuje, že efekt poradia na listine je u oboch kategórií kandidátov odlišne silný.

Obrázok č. 2: Odhadované podiely hlasov pre jednotlivé pozície oboch skupín kandidátov

Poznámka: konfidenčné intervaly boli v grafoch počítané pre hladinu spoľahlivosti 95 %.

Tento fakt dokladá i vizualizácia na obrázku č. 2. Hoci u oboch skupín kandidátov sa s klesajúcim poradím odhadované podiely hlasov pripadajúce na jednotlivé pozície znižujú, tento trend je značne strmší v prípade osôb bez verejnej funkcie. U týchto kandidátov na prvú pozíciu pripadá 2,41 percenta všetkých udelených hlasov, na stred listiny (26. pozíciu) je to 1,94 % a na posledné miesto 1,44 percenta hlasov. Znamená to, že prechod od začiatku na koniec listiny u týchto kandidátov znamená pokles podielu udelených hlasov o približne jeden percentuálny bod, čo predstavuje zníženie objemu hlasov o viac ako 40 percent. U kandidátov s verejnou funkciou je daná zmena menej výrazná. V tejto skupine model odhaduje pre prvé miesto na listine prísun 2,16 percenta všetkých hlasov, v strede listiny 1,94 percenta a na jej konci 1,7 percenta hlasov. Medzi prvým a posledným miestom je tak rozdiel menší ako

pol percentuálneho bodu, čo z pohľadu prvého miesta znamená o pokles o 21 percent hlasov.

Uvedené zistenia ukazujú, že ako pre kandidátov s verejnou funkciou, tak i pre nominantov bez funkcie, má poradie na listine svoj význam, avšak v prípade druhej menovanej kategórie ide o podstatnejší faktor. Na základe dosiahnutých výsledkov možno zamietnuť nulovú hypotézu k druhej hypotéze o absencii odlišného efektu poradia na obe skupiny kandidátov. Výstupy našej analýzy tak poskytujú oporu aj pre druhú hypotézu a ukazujú, že efekt poradia na listine je silnejší pre kandidátov bez verejnej funkcie. Tieto zistenia rozoberáme a diskutujeme v záverečnej časti článku.

Diskusia a záver

Kľúčovými vlastnosťami demokratických volieb sú spravodlivosť a férovosť. V prípade volebného práva sa tieto princípy vzťahujú nielen na voličov v zmysle rovnosti sily ich hlasu, ale i na samotné kandidujúce subjekty uchádzajúce sa o voličské hlasy. Z pohľadu kandidátov tak predstavujú spravodlivé voľby stav, kedy sú každému z nich zaistené rovnaké šance na zvolenie a s tým spojený zisk mandátu. Naopak, v prípade, že konkrétne nastavenie volebných pravidiel túto rovnosť šancí narúša, dochádza k oslabeniu samotného konceptu spravodlivej volebnej súťaže. Z existujúcej literatúry vyplýva, že jedným z takto pôsobiacich faktorov je poradie na listine, ktoré vedie k zvýhodneniu časti kandidátov oproti ich rivalom (Ho – Imai 2008; Miller – Krosnick 1998; Regan 2012).

Cieľom nášho výskumu bolo analyzovať vplyv poradia kandidátov na listine, a to v spojitosti s voľbami do zastupiteľstiev VÚC na Slovensku. V podmienkach týchto volieb už efekt poradia bol preukázaný (porovnaj Spáč et al. 2016), nie však prostredníctvom experimentálnej štúdie. Naše výsledky, založené na experimente uskutočnenom vo volebnom obvode Košice I, ukazujú, že poradie na listine má vplyv na volebné vyhliadky kandidátov. Konkrétne sa ukázalo, že pre osoby uchádzajúce sa o voličské hlasy je výhodou byť na pozícii bližšie k čelu listiny, zatiaľ čo klesajúce poradie má na ich podporu negatívny dopad. Taktiež bolo zistené, že tento efekt je silnejší v prípade osôb bez verejnej funkcie, naopak má slabší význam pre kandidátov s verejnou funkciou, kam boli zaradení starostovia a tiež lokálni, regionálni a celoštátni poslanci.

V spojitosti s regionálnymi voľbami na Slovensku majú tieto zistenia zásadný vecný význam. V týchto voľbách sa využíva statické poradie, a teda pozícia každého kandidáta je pevná a nemenná. Výhody vyplývajúce z vhodného umiestnenia na listine tak nie sú rovnomerne rozdelené medzi všetkých nominantov (čo by nastalo pri využívaní systematickej rotácie – vid' kapitola Výskumný rámec), ale získava ich iba časť kandidujúcich. Samotné

poradie pritom nie je vecou náhodného rozmiestnenia mien po listine, ale je určené abecedne, teda na základe kritéria vecne nesúvisiaceho s volebnou súťažou, resp. s politikou ako takou. Vo výsledku tak z existujúceho volebného systému čerpajú neodôvodnené výhody predovšetkým osoby, ktorých priezviská začínajú na prvé písmená v abecede, keďže práve tie majú z logiky veci najjednoduchší prístup k čelným pozíciám na listine. Z dostupných dát vyplýva, že kandidáti s týmito menami skutočne obsadzujú dominantnú časť popredných priečok, kým pre nominantov s priezviskami začínajúcimi na písmená zo stredu či konca abecedy sú tieto umiestnenia reálne nedostupné⁷.

Na základe uvedeného tak možno konštatovať, že medzi kandidátmi v regionálnych voľbách na Slovensku existuje nerovnosť čo sa týka ich šancí na prísun hlasov a eventuálne i na zisk mandátu. Skutočnosť, že nejde o vecne nepodstatné zistenie, vyplýva i z veľkosti nameraného efektu poradia na listine. Ako ukázal náš experiment, rozdielne umiestnenie na listine môže pre kandidátov znamenať odlišný prísun hlasov, a to v rozsahu jednotiek či dokonca až desiatok percent⁸. Tento rozdiel je pritom významnejší v prípade kandidátov bez verejnej funkcie, čo znamená, že pre túto skupinu osôb (a jej volebné vyhliadky) je jej pozícia na listine ešte podstatnejšia.

Hoci náš experiment priamo neoperoval s otázkou zvolenia a prístupu k mandátom, jeho zistenia sa vzťahujú i k tejto oblasti. Voľby do zastupiteľstiev VÚC sa na Slovensku vyznačujú relatívne nízkou účasťou. V spojitosti s využívanými volebnými pravidlami to znamená, že rozdiel medzi výsledkami vedúcimi k zisku mandátov a tými, ktoré toto vyústenie nemajú, je často značne nízky. V roku 2017 sa voľby konali v celkom 96 obvodoch, pričom vo viac než jednej pätine z nich bol odstup medzi posledným zvoleným a prvým nezvoleným kandidátom menší ako 50 hlasov. Celkovo vo viac než polovici obvodov bol tento rozdiel do 200 hlasov, pričom porovnateľne tomu tak bolo i vo voľbách v roku 2013. S ohľadom na rozsah zisteného efektu poradia na listine sa tak dá predpokladať, že vo viacerých prípadoch o (ne)zvolení za poslancov nerozhodli kvality kandidátov, ich programové ciele či kampaň, ale ich poradie na listine determinované výhradne na základe abecedy. Z hľadiska konceptu férových a spravodlivých volieb tak ide o značne problematický stav.

Ako riešenie danej situácie tak možno odporučiť ukončenie využívania statického poradia kandidátov v regionálnych voľbách na Slovensku na základe

⁷ Pre ilustráciu, v regionálnych voľbách v roku 2017 vo viac než 88 percentách volebných obvodov pripadla prvá pozícia na osobu s priezviskom začínajúcim na písmená A, B alebo C (vrátane ich podôb s diakritikou, teda i Á a Č). V prípade horných desať percent pozícií na listinách, obsadili uvedené osoby 90 percent takýchto umiestnení (pri započítaní aj kandidátov s menami na D by daná hodnota stúpala takmer až na 95 percent).

⁸ Ako pomerne častý dôvod neochoty zúčastniť sa experimentu uvádzali voliči svoju neznalosť mien kandidátov, resp. to, že výber kandidátov uskutočnia až priamo vo volebnej miestnosti. Práve u tejto kategórie voličov sa dá očakávať, že poradie na listine bude mať na ich konečné rozhodnutie silnejší dopad. Nie je tak možné vylúčiť, že v praxi je efekt poradia na listine ešte silnejší ako ten, ktorý bol pomocou experimentu nameraný.

abecedy. Keďže pre zachovanie férovosti volieb by výhoda plynúca z poradia na listine mala byť rovnomerne distribuovaná všetkým kandidátom, ako účelné sa javí zaviesť randomizáciu a predovšetkým systematickú rotáciu kandidátov. Prípadmi, kde dochádza k využívaniu uvedených postupov, sú viaceré štáty USA ako napríklad Kalifornia či Ohio (porovnaj Miller 2010). Znamená to, že na úrovni volebných obvodov by sa jednoduchou obmenou vytvoril príslušný počet verzii listín zodpovedajúci počtu kandidujúcich osôb. Pri striedavej distribúcii takto utvorených volebných lístkov by sa tak oproti súčasnému stavu všetci kandidáti vystriedali na každej pozícii v porovnateľnej miere, čím by žiadny z nich nebol zvýhodnený či penalizovaný z dôvodu efektu poradia na listine. I keď by tento postup z logiky veci mal za následok vyššie časové nároky na spočítavanie hlasov, došlo by jeho zavedením k vyrovnaniu šancí všetkých kandidátov na zisk hlasov, a teda k posilneniu spravodlivosti celej volebnej súťaže.

Naša argumentácia je v kontexte Slovenska o to významnejšia, že voľby do regionálnych zastupiteľstiev nie sú jediné, ktoré využívajú abecedné radenie kandidátov. Na podobnom princípe sú kandidáti zoradovaní i v súťaži o post prezidenta, predsedov VÚC a tiež v komunálnych voľbách. I keď výsledky nášho experimentu nie sú automaticky prenositeľné na iné typy volieb, dá sa predpokladať, že efekt poradia na listine môže mať z uvedených volebných súťaží reálne dopady najmä na voľby do obecných a miestnych zastupiteľstiev. Dôvodom je primárne skutočnosť, že v porovnaní s voľbami predsedov VÚC či starostov (primátorov) sa ich v priemere zúčastňuje viac kandidátov. S väčšou dĺžkou listín pritom stúpajú nároky na samotných voličov (porovnaj Seib 2016), čo zvyšuje pravdepodobnosť, že dôjde k zvýhodneniu čelne umiestnených nominantov. Naopak, u volieb jednotlivcov (prezident, predsedovia VÚC a starostovia/primátori) je dĺžka listín v priemere kratšia, a teda nároky na voličov nižšie, čo by efekt poradia malo utlmovať. Pre potvrdenie týchto predpokladov je však potrebné, aby sa ďalší výskum zamerlal i na ostatné volebné arény na Slovensku, a to s cieľom zistiť, do akej miery je i v nich efekt poradia prítomný, resp. či sú ním vôbec zasiahnuté.

Jakub Jusko je magisterským študentom na Katedre politológie Fakulty sociálnych štúdií Masarykovej univerzity v Brne. Venuje sa voľbám, politickej psychológii a súčasnej slovenskej politike.

Peter Spáč pôsobí na Katedre politológie Fakulty sociálnych štúdií Masarykovej univerzity v Brne. Odborne sa zameriava na volebné reformy, volebné správanie a verejné financovanie. Problematike volieb na Slovensku sa venoval v monografiách *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku*. Volebné reformy a referendá po roku 1989 (2010) a Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách (2013). Svoje texty

publikoval tiež v časopisoch *Contemporary Politics*, *Government Information Quarterly* alebo *East European Politics and Societies*.

Petr Voda je odborným asistentom na Katedre politológie Fakulty sociálnych štúdií Masarykovej univerzity v Brne. Venuje sa predovšetkým témam volebného správania, volebnej geografie a komunálnej politiky. Je autorom knihy *Jaká je role Postkomunismu? Volební geografie České a Rakouské republiky v letech 1990 – 2013 (2015)*, spoluautorom viacerých kníh o voľbách a demokracii v Českej republike a na Slovensku a tiež spoluautorom textu napr. v časopisoch *Political Geography*, *Government Information Quarterly* alebo *Post-Communist Studies*.

LITERATÚRA

- BAGUES, M. – ESTEVE-VOLART, B., 2011: The Effect of Ballot Order: Evidence from the Spanish Senate (http://www.manuelbagues.com/ballot_order.pdf).
- BROCKINGTON, D., 2003: A Low Information Theory of Ballot Position Effect. *Political Behavior* 25, č. 1, s. 1-27.
- BYRNE, D., 1971: *The Attraction Paradigm*. New York: Academic Press, 474 s.
- CARAMANI, D., 2000: *Elections in Western Europe Since 1815: Electoral Results by Constituencies*. London: Macmillan, 1090 s.
- DOMIN, M., 2017: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 412 s.
- FUKUMOTO, K., 2018: The Effect of Candidate List Position on Vote Share: Improving Internal and External Validity (<https://asiapolmeth.princeton.edu/sites/default/files/polmeth/files/fukumotofukumoto.pdf>).
- HO, D. E. – IMAI, K., 2006: Randomization Inference with Natural Experiments: An Analysis of Ballot Effects in the 2003 California Recall Election. *Journal of the American Statistical Association* 101, č. 475, s. 888-900.
- HO, D. E. – IMAI, K., 2008: Estimating the Causal Effects of Ballot Order from a Randomised Natural Experiment: the California Alphabet Lottery, 1978 – 2002. *Public Opinion Quarterly* 72, č. 2, s. 216-240.
- CHEN, E. – SIMONOVITS, G. – KROSNICK, J. A. – PASEK, J., 2014: The Impact of Candidate Name Order on Election Outcomes in North Dakota. *Electoral Studies* 35, č. 1, s. 115-122.
- CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALOUD, D., 2009: *Volební systémy*. Praha: Portál, 375 s.
- JOHNSON, A. J. – MILES, Ch., 2011: Order Effects of Ballot Position Without Information-Induced Confirmatory Bias. *British Politics* 6, č. 4, s. 479-490.
- JUN, B. – MIN, H., 2017: What Creates Heterogeneity in Ballot Order Effects? Evidence from Korea's Local Elections of Education Superintendent. *Electoral Studies* 46, č. 1, s. 1-14.
- KING, A. – LEIGH, A., 2009: Are Ballot Order Effects Heterogeneous? *Social Science Quarterly* 90, č. 1, s. 71-87

- KOPPELL, J. – STEEN, J. A., 2004: The Effects of Ballot Position on Election Outcomes. *Journal of Politics* 66, č. 1, s. 267-281.
- Košický samosprávny kraj (<https://web.vucke.sk/files/dokumenty/zastupitelstvo/volby-2017/vo-c-1-zoznam-zaregistrovanych-kandidatov-z-ksk.pdf>).
- KROSNICK, J. A., 1991: Response Strategies for Coping with the Cognitive Demands of Attitude Measures in Surveys. *Applied Cognitive Psychology* 5, č. 3, s. 213-236.
- KROSNICK, J. A. – MILLER, J. M. – TICHY, M. P., 2004: An Unrecognized Need for Ballot Reform: Effects of Candidate Name Order. In: Crigler, A. N. – Just, M. R. – McCaffery, E. J. (eds): *Rethinking the Vote: The Politics and Prospects of American Election Reform*. New York: Oxford University Press, s. 51-74.
- KROSNICK, J. A. – PRESSER, S., 2010: Question and Questionnaire Design. In: Mardsen, P. V. – Wright, J. D. (eds): *Handbook of survey research*. Bingley: Emerald Group, s. 263-314.
- MEREDITH, M. – SALANT, Y., 2013: On the Causes and Consequences of Ballot Order Effects. In: *Political Behavior* 35, č. 1, s. 175-197.
- MILLER, J. M. – KROSNICK, J. A., 1998: The Impact of Candidate Name Order on Election Outcomes. In: *Public Opinion Quarterly* 62, č. 3, s. 291-330.
- MILLER, L., 2010: Election by Lottery: Ballot Order, Equal Protection, and the Irrational Voter. *New York University Journal of Legislation and Public Policy* 13, č. 1, s. 373-405.
- OHMURA, T. – BAILER, S. – MEISSNER, P. – SELB, P., 2018: Party Animals, Career Changers and Other Pathways into Parliament. *West European Politics* 41, č. 1, s. 169-195.
- ORR, G., 2002: Ballot Order: Donkey Voting in Australia. *Election Law Journal* 1, č. 4, s. 573-578.
- PASEK, J. – SCHNEIDER, D. – KROSNICK, J. A. – TAHK, A. – OPHIR, E. – MILLIGAN, C., 2014: Prevalence and Moderators of the Candidate Name-Order Effect: Evidence from State wide General Elections in California. *Public Opinion Quarterly* 78, č. 2, s. 416-439.
- REGAN, J., 2012: Ballot Order Effects: An Analysis of Irish General Elections. UCD Centre for Economic Research Paper No. 16. (<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/72196/1/742577406.pdf>).
- REYNOLDS, A. – REILLY, B. – ELLIS, A., 2005: *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA, 223 s.
- SEIB, D. J., 2016: Coping with Lengthy Ballots. *Electoral Studies* 43, č. 1, s. 115-123.
- SPÁČ, P. – VODA, P. – ZAGRAPAN, J., 2016: Abeceda ako nástroj úspechu. Prípady regionálnych volieb na Slovensku. *Sociológia* 48, č. 1, s. 71-90.
- STRMISKA, M. – CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – EIBL, O., 2009: *Volební komplex zemi V4: studie k pojetí víceúrovňového volebního prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 222 s.
- Štatistický úrad SR (<http://www.statistics.sk>).
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
- WEBBER, R. – RALLINGS, C. – BORISYUK, G. – THRASHER, M., 2014: Ballot Order Positional Effects in British Local Elections, 1973 – 2011. *Parliamentary Affairs* 67, č. 1, s. 119-136.

ZAJONC, R. B., 1968: Attitudinal Effects of Mere Exposure. *Journal of Personality and Social Psychology* 9, č. 2, s. 1-27.
Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajochoch).
Zákon Slovenskej národnej rady č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí.

Prílohy

Príloha 1: Listina s náhodným zoradením pôvodného zoznamu kandidátov

Zoznam kandidátov na poslancov KSK – Košice I (označte maximálne 5 kandidátov)

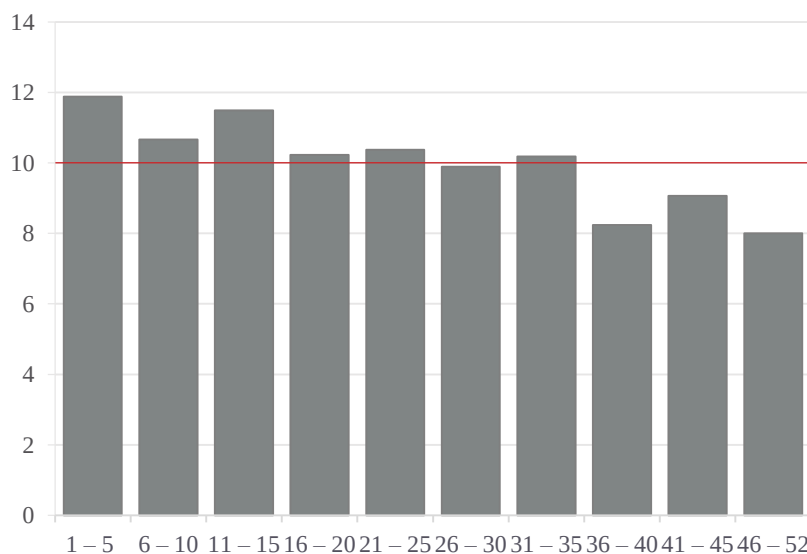
1. Jozef Burian, Ing., 56, poslanec NR SR, Košice – Sever, SMER – sociálna demokracia
2. Jozef Holečko, Ing., MBA, 64, krízový manažér, Košice – Sever, SMF RODINA – Boris Kollár
3. Vlastimil Eštan, Ing., 51, správca budov, Košice – Ťahanovce, Slovenská národná strana
4. Ján Bartko, Ing., 69, košíckí vozičkári predseda, Košice – Sever, nezávislý kandidát
5. Jozef Molnár, Ing., 26, biomedicínsky inžinier, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
6. Tibor Mátyás, MUDr., 52, lekár, Košice – Staré Mesto, Šport do Košíc a na Východ
7. Ján Struk, 59, riaditeľ spoločnosti, Košice – Staré Mesto, STRANA MODERNÉHO SLOVENSKA (SMS)
8. Vladimír Vágási, Mgr., 55, riaditeľ Košice – Sever, MOST – HÍD
9. Michal Kravčík, Ing. CSc., 61, vodohospodár, Košice – Sever, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
10. Igor Petrovčík, Ing., 43, ekonóm, aktivista, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
11. Robert Roland, MUDr., 70, lekár, Košice – Staré Mesto, Demokratická strana
12. Zuzana Demjanová, Ing., 27, energetička, Košice – Staré Mesto, Občianska konzervatívna strana
13. Mária Sádovská, Mgr., 53, stredoškolská učiteľka, Košice – Sever, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
14. Zuzana Slivenská, Mgr., 28, právnička, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
15. Štefan Šurmánek, PhDr. CSc., 64, SZČO, Košice – Sever, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
16. Martin Ferdinandy, Ing., 40, obchodný zástupca, Košice – Sever, JEDNOTA – Ľavicová strana Slovenska
17. Zuzana Sedláková, PhDr., 44, mediátorka, Košice – Sever, MOST – HÍD
18. Jozef Kmeťko, Mgr., 34, podnikateľ, Košice – Staré Mesto, Nezávislosť a Jednota
19. Jozef Filipko, Ing., 51, kontrolór, Košice – Sever, Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja
20. Ľubica Blaškovičová, Mgr. art., 62, herečka, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
21. Andreja Takáčová, JUDr., 62, právnička, Košice – Sever, nezávislý kandidát
22. Ľudovít Demian, Mgr. Ing. MHA, 54, THP, Košice – Sídliisko Ťahanovce, MOST – HÍD
23. Lucia Rennerová, Ing., 53, SZČO, Košice – Staré Mesto, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
24. Štefan Fejko, PhDr., 68, SZČO, Košice – Staré Mesto, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
25. Zoltán Hanesz, Ing., 49, poradca IT, Košice – Staré Mesto, Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja
26. Dagmar Kažimírová, MVDr., 51, učiteľka, Košice – Sever, nezávislý kandidát
27. Cyril Betuš, JUDr., 66, starosta, Košice – Sídliisko Ťahanovce, Šport do Košíc a na Východ
28. Peter Beňo, MUDr., 61, lekár, Košice – Staré Mesto, MOST – HÍD
29. Igor Babják, 48, technik, Košice – Sever, nezávislý kandidát
30. Marek Kondáš, Mgr., 25, SZČO, Košice – Ťahanovce, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
31. Michal Djordjevič, 34, manažér, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
32. Peter Bajus, Ing., 57, ekonóm, Košice – Staré Mesto, Demokratická strana
33. Tomáš Kišiday, Ing., 50, stredoškolský učiteľ, Košice – Sever, nezávislý kandidát
34. Peter Slávik, Ing., 52, podnikateľ, Košice – Ťahanovce, Šport do Košíc a na Východ
35. Ľubomír Grega, Mgr., 59, starosta, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
36. Pavol Novotný, Mgr., 46, pedagóg, Košice – Sever, VZDOR – strana práce
37. Adam Šepetka, Ing., 37, riaditeľ, Košice – Sever, Nezávislosť a Jednota
38. Štefan Beres, Ing., 50, ekonóm, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
39. Emil Petrálský, Ing. RNDr. CSc., 59, zástupca starostu, Košice – Sídliisko Ťahanovce, Šport do Košíc a na Východ
40. Ivetta Kohanová, JUDr., 62, advokátka, Košice – Staré Mesto, Komunistická strana Slovenska
41. Jaroslav Poláček, Ing., 40, poslanec mesta Košice, poradca pre samosprávu v odpadovom hospodárstve, Košice – Sever, nezávislý kandidát
42. Zdeňka Olejárová, PhDr., 54, odborná učiteľka ošetrovateľstva, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
43. Lukáš Novák, 27, podnikateľ, Košice – Sever, Demokratická strana
44. Peter Gašpar, 39, operátor call centra, Košice – Staré Mesto, JEDNOTA – Ľavicová strana Slovenska
45. Adriana Pištejová, Mgr., 52, riaditeľka školy, Košice – Sídliisko Ťahanovce, ŠANCA
46. Miloš Ihnát, Ing. Mgr., 50, právnik, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
47. Mariana Makó, MVDr., 44, SZČO, Košice – Sever, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
48. Miroslav Špak, 42, stavebný technik, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
49. Juraj Mazák, Ing., 30, učiteľ a podnikateľ, Košice – Sídliisko Ťahanovce, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
50. Pavol Mutafov, PhDr., 63, riaditeľ ÚPSVaR, Košice – Sever, SMER – sociálna demokracia
51. Jozef Figeľ, MVDr., 55, veterinárny lekár, Košice – Sídliisko Ťahanovce, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
52. Marián Gaj, 48, starosta, Košice – Sever, Šport do Košíc a na Východ

Príloha 2: Listina s náhodným zoradením pôvodného zoznamu kandidátov a rotáciou (posunutie kandidátov o jednu priečku oproti listine v prílohe 1)

**Zoznam kandidátov na poslancov KSK – Košice I
(označte maximálne 5 kandidátov)**

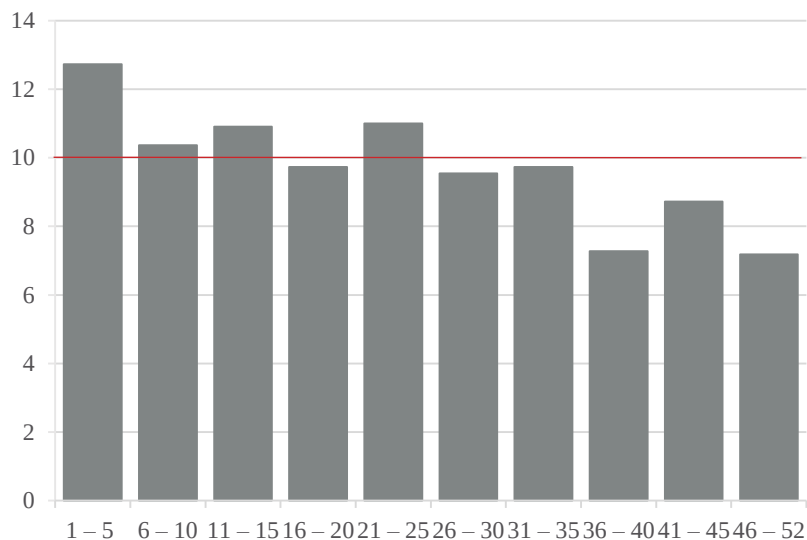
1. Jozef Holečko, Ing., MBA, 64, krízový manažér, Košice – Sever, SME RODINA – Boris Kollár
2. Vlastimil Eštván, Ing., 51, správca budov, Košice – Ťahanovce, Slovenská národná strana
3. Ján Bartko, Ing., 69, košíckí vozičkári predseda, Košice – Sever, nezávislý kandidát
4. Jozef Molnár, Ing., 26, biomedicínsky inžinier, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
5. Tibor Mátyás, MUDr., 52, lekár, Košice – Staré Mesto, Šport do Košíc a na Východ
6. Ján Struk, 59, riaditeľ spoločnosti, Košice – Staré Mesto, STRANA MODERNÉHO SLOVENSKA (SMS)
7. Vladimír Vágási, Mgr., 55, riaditeľ Košice – Sever, MOST – HÍD
8. Michal Kravčík, Ing. CSc., 61, vodohospodár, Košice – Sever, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
9. Igor Petrovčík, Ing., 43, ekonóm, aktivista, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
10. Robert Roland, MUDr., 70, lekár, Košice – Staré Mesto, Demokratická strana
11. Zuzana Demjanová, Ing., 27, energetička, Košice – Staré Mesto, Občianska konzervatívna strana
12. Mária Sadvská, Mgr., 53, stredoškolská učiteľka, Košice – Sever, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
13. Zuzana Slivenská, Mgr., 28, právnička, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
14. Štefan Blaškovič, PhDr. CSc., 64, SZČO, Košice – Sever, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
15. Martin Ferdinandy, Ing., 40, obchodný zástupca, Košice – Sever, JEDNOTA – Pavicová strana Slovenska
16. Zuzana Sedláková, PhDr., 44, mediátorka, Košice – Sever, MOST – HÍD
17. Jozef Kmeľko, Mgr., 34, podnikateľ, Košice – Staré Mesto, Nezávislosť a Jednota
18. Jozef Filipko, Ing., 51, kontrolór, Košice – Sever, Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja
19. Ľubica Surmánek, Mgr. art., 62, herečka, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
20. Andreja Takáčová, JUDr., 62, právnička, Košice – Sever, nezávislý kandidát
21. Ľudovít Demian, Mgr. Ing. MHA, 54, THP, Košice – Sídliisko Ťahanovce, MOST – HÍD
22. Lucia Rennerová, Ing., 53, SZČO, Košice – Staré Mesto, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
23. Štefan Fejko, PhDr., 68, SZČO, Košice – Staré Mesto, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
24. Zoltán Hancs, Ing., 49, poradca IT, Košice – Staré Mesto, Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja
25. Dagmar Kažimirová, MVDr., 51, učiteľka, Košice – Sever, nezávislý kandidát
26. Cyril Betuš, JUDr., 66, starosta, Košice – Sídliisko Ťahanovce, Šport do Košíc a na Východ
27. Peter Beňo, MUDr., 61, lekár, Košice – Staré Mesto, MOST – HÍD
28. Igor Babják, 48, technik, Košice – Sever, nezávislý kandidát
29. Marek Kondáš, Mgr., 25, SZČO, Košice – Ťahanovce, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
30. Michal Djordjevič, 34, manažér, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
31. Peter Bajus, Ing., 57, ekonóm, Košice – Staré Mesto, Demokratická strana
32. Tomáš Kišiday, Ing., 50, stredoškolský učiteľ, Košice – Sever, nezávislý kandidát
33. Peter Slávik, Ing., 52, podnikateľ, Košice – Ťahanovce, Šport do Košíc a na Východ
34. Ľubomír Grega, Mgr., 59, starosta, Košice – Staré Mesto, nezávislý kandidát
35. Pavol Novotný, Mgr., 46, pedagóg, Košice – Sever, VZDOR – strana práce
36. Adam Šepetka, Ing., 37, riaditeľ, Košice – Sever, Nezávislosť a Jednota
37. Štefan Bereš, Ing., 50, ekonóm, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
38. Emil Petrvalský, Ing. RNDr. CSc., 59, zástupca starostu, Košice – Sídliisko Ťahanovce, Šport do Košíc a na Východ
39. Ľveta Kohanová, JUDr., 62, advokátka, Košice – Staré Mesto, Komunistická strana Slovenska
40. Jaroslav Polaček, Ing., 40, poslanec mesta Košice, poradca pre samosprávu v odpadovom hospodárstve, Košice – Sever, nezávislý kandidát
41. Zdenka Olejárová, PhDr., 54, odborná učiteľka ošetrovateľstva, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
42. Lukáš Novák, 27, podnikateľ, Košice – Sever, Demokratická strana
43. Peter Gašpar, 39, operátor call centra, Košice – Staré Mesto, JEDNOTA – Pavicová strana Slovenska
44. Adriana Pištejová, Mgr., 52, riaditeľka školy, Košice – Sídliisko Ťahanovce, ŠANCA
45. Miloš Ihnát, Ing. Mgr., 50, právnik, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
46. Mariana Makó, MVDr., 44, SZČO, Košice – Sever, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
47. Miroslav Špak, 42, stavebný technik, Košice – Sídliisko Ťahanovce, nezávislý kandidát
48. Juraj Mazák, Ing., 30, učiteľ a podnikateľ, Košice – Sídliisko Ťahanovce, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
49. Pavol Mutafov, PhDr., 63, riaditeľ ÚPSVaR, Košice – Sever, SMER – sociálna demokracia
50. Jozef Figel, MVDr., 55, veterinárny lekár, Košice – Sídliisko Ťahanovce, OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie, NOVA
51. Marián Gaj, 48, starosta, Košice – Sever, Šport do Košíc a na Východ
52. Jozef Burian, Ing., 56, poslanec NR SR, Košice – Sever, SMER – sociálna demokracia

Príloha 3: Podiel hlasov pre pozície na listine v skupinách po päť (v %)

Poznámka: vzhľadom na to, že na poslednú skupinu pripadlo sedem pozícií (miesta 46 až 52 na listine), bol objem jej hlasov navážený tak, aby bol zodpovedajúci voči ostatným skupinám. Súčet hlasov pre poslednú skupinu (miesta 46 až 52) bol vydelený siedmimi a vynásobený piatimi. Celkovo tak bolo vytvorených desať skupín, čo znamená, že pri absencii efektu poradia na listine by jednotlivé hodnoty mali oscilovať okolo (zvýraznenej) hranice desiatich percent. Platí obdobne pre prílohy 4 a 5.

Príloha 4: Podiel hlasov kandidátov bez verejnej funkcie pre poradia po piatich (v %)

Príloha 5: Podiel hlasov kandidátov s verejnou funkciou pre poradia po piatich (v %)

